

viyye (nşr. Tâhâ Muhammed ez-Zeynî, Beyrut 1406/1986, 2. bs.). Eserde Hz. Peygamber'in pek çok meseline yer verilmiştir. 4. Kudâî, *Şihâbü'l-aḥbâr* (*Müşnedü's-şihâb*; nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Sellefî, Beyrut 1985). Emsâlü'l-hadîs nevin-den birçok rivayeti ihtiva etmektedir. 5. Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*. Müellif, eserinin son bölümünde Resûl-i Ekrem'in mesel tarzındaki hadislerinden elli sekiz kadarını bir araya getirmiştir (bu hadislerin tahrîf ve değerlendirilmesi için bk. Abdülmecîd Mahmûd Abdülmecîd, s. 393-410). 6. Ebû Hilâl el-Askerî, *Cemheretü'l-emşâl*. Eserde emsal tarzındaki birçok hadis diğer mesellerin arasında alfabetik olarak kaydedilmiştir.

Arap edebiyatıyla ilgili bazı çalışmalar da mesele benzer hadislerle yer verildiği görülmektedir. Câhiz *el-Beyân ve't-tebyîn*'de (nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârûn; bk. bibl.), İbn Düreyd *el-Müctehâd*'da (s. 21-35), Ebû Mansûr es-Seâlibî *et-Temsîl ve'l-muḥâḍara*'da (s. 22-28) emsâlü'l-hadîsten çeşitli örnekler zikretmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müşned, I, 447; IV, 203; VI, 31, 146; Buhârî, "İlim", 20, "Tib", 51, "Merdâ", 1, "Enbiyâ", 54, "Edeb", 83; Müslim, "Cihâd", 76, "Cum'a", 47, "Fezâ'il", 15, "Şifâ'ü'l-münâfikîn", 59, 60, "Züh'd", 63; Tirmizî, "Bir", 71, "Edeb", 70, 76-82; Ebû Ubeyd Kâsim b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emşâl* (nşr. Abdülmecîd Katâmiş), Beyrut 1400/1980, I, 34-38; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn* (Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1395/1975, I, 15-39; Hakîm et-Tirmizî, *el-Emşâl mine'l-Kitâb ve's-Sünne* (nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1409/1989, s. 30-43; İbn Düreyd, *el-Müctenâ* (nşr. Hâşim en-Necdî), Dimaşk 1402/1982, s. 21-55; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 54, ayrıca bk. İndeks; Seâlibî, *et-Temsîl ve'l-muḥâḍara* (nşr. Abdülfettâh M. el-Hulvî), Kahire 1983, s. 22-35; Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl* (Ebû'l-Fazl), IV, 44-62; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 202; İbn Ebû'l-İsbâ', *Bedî'u'l-Kur'ân* (nşr. Hifnî M. Şerefi), Kahire 1377/1957, s. 6; Süyûtî, *Buḡyetü'l-vu'ât*, I, 597; *Keşfü'z-zunûn*, I, 167-168; II, 1086; Brockelmann, *GAL*, I, 90; *Suppl.*, II, 81; *İzâhu'l-meknûn*, II, 154; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 54-55; Sezgin, *GAS*, I, 176; a.mlf., "Üç macmû'at ar-rasâ'il", *İTED*, II/2-4 (1958), s. 255-256; Muhammed el-Garavî, *el-Emsâlü'n-nebeviyye*, Beyrut 1401, I-II; R. Sellheim, *el-Emsâlü'l-'Arabiyyetü'l-kadîme* (trc. ve nşr. Ramazan Abdüttewvâb), Beyrut 1404/1984, s. 36-38; Ahmet Bulut, *Arap Dil ve Edebiyatında Emsâl* (doktora tezi, 1984), İÜ Ed. Fak. (İSAM Ktp., NMÇ, nr. 1321), s. 98-100, 109-110; Abdülmecîd Katâmiş, *el-Emsâlü'l-'Arabiyye*, Dimaşk 1408/1988, s. 157-174; Abdülmecîd Mahmûd Abdülmecîd, *Nazarât fîkhiyye ve terbeviyye fî emşâlü'l-hadîs*, Beyrut 1413/1992; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 75; Seyyid Mehdî Hâirî, "Hadîs", *DMT*, VI, 149-150.

M. YAŞAR KANDEMİR

□ TEFSİR. Tefsir usulü ve Kur'an ilimlerinde Kur'an-ı Kerim'deki meseller ve bunlardan bahseden ilim için "emsâlü'l-Kur'an" tabiri kullanılmaktadır. Mesel kelimesi Kur'an'da altmış dokuz, bunun çoğulu olan emsal ise dokuz yerde zikredilmiştir (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "msl" md.). Emsâlü'l-Kur'an, "âyetlerdeki mâna ve maksadın insan ruhunda iz bırakan ve hayranlık uyandıran bir biçimde kısa ve özlü olarak ifade edilmesi" şeklinde açıklanır (Mennâ' el-Kattân, s. 283).

Emsal her dilde ve her kültürde mevcut olup Kur'an-ı Kerim'den önceki semavî kitaplarda da sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Hz. Lokman'ın hikmetli sözlerinin bilinen en eski mesellerden olduğu söylenebilir. Câhiliye devrinde Araplar arasında da yaygın olan emsalın Arap dili ve edebiyatında önemli bir yeri vardır. Kur'an'da fesahat ve belâgatta hayli ilerlemiş bulunan Araplar'a hitap edilirken onların önemle üzerinde durdukları mesel getirme metodu uygulanmıştır. Nitekim Hz. Peygamber, Kur'an'ın yedi vecih üzere indirildiğini belirterek bunlardan birinin ibret alınması gereken meseller olduğunu söylemiş (Ebû Şâme el-Makdisî, s. 107), kendisi de sözlerindeki emsali kullanmıştır. Her ne kadar bazı yönlerden aralarında benzerlikler bulunsun da Kur'an'ın meselleri hem lafız hem mâna bakımından gerek daha önce Arap edebiyatında mevcut olan gerekse hadislerde geçen mesellerden farklı olup Kur'an'a özgü nitelikler taşır. Kur'an'daki kıssalar da birer mesel mahiyetindedir.

Meselde esas itibarıyla bir şeyin bir veya birkaç yönden başka bir şeye benzetilmesi söz konusu olup Kur'an-ı Kerim'in getirdiği mesellerde de bu özellik açık bir şekilde görülmektedir. Meselâ kâfirler bunca delile rağmen tevhide inanmadıkları için sağır, dilsiz ve âmâyâ (meselâ bk. el-Bakara 2/171; el-A'râf 7/64), onların amelleri de fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle (İbrâhîm 14/18), çöldeki seraba ve engin denizlerdeki yoğun karanlıklara (en-Nûr 24/39-40) benzetilmiştir. Dünya hayatının, yağmurun ardından yeşillenip toprağı süsleyen ve daha sonra rüzgârın tesiriyle çer çöp olarak savrulan bitkilere (Yûnus 10/24; el-Kehf 18/45-46; el-Hadîd 57/20), hakkın aydınlığa, gökten inen suya; batılın ise karanlığa, suyun yüzündeki köpüğe (er-Ra'd 13/16-17) benzetilmesi de böyledir. Kur'an-ı Kerim'in meselleri İslâm'ın ilk asırlarından itibaren âlimlerin ve ediplerin dikkatini çekmiş, zamanla "emsâlü'l-Kur'an"

adıyla ortaya çıkan bir ilmin konusu olmuştur (Taşköprizâde, II, 539-540; *Keşfü'z-zunûn*, I, 168; II, 1086). İmam Şâfiî bu ilmi müctehidlerin bilmesi zaruri olan ilimler arasında göstermekte, Mâverdî de *Emsâlü'l-Kur'ân* adlı eserinin mukaddimesinde bu ilmin Kur'an ilimlerinin en önemlilerinden biri olduğunu belirtmektedir (Süyûtî, IV, 38; Keskin, s. 8).

Kur'an-ı Kerim'de mesel başlıca şu mânalarda kullanılmıştır: 1. Misal, örnek, benzer. Meselin en yaygın anlamı olup bazı âyetlerde çeşitli mesellere yer verildiği açıklanmıştır (meselâ bk. er-Ra'd 13/17; İbrâhîm 14/24-26; er-Rûm 30/58; ez-Zümer 39/27). Öte yandan Allah hakkı beyan için bir sıvrisineği, hatta ondan daha zayıf bir varlığı bile misal olarak göstermekten çekinmeyeceğini bildirmiştir (el-Bakara 2/26). 2. Hal, sıret, durum. Geçmiş kavimlerin halleri, inkârcı tutum ve davranışları, bu yüzden başlarına gelen musibetler birer mesel olarak zikredilmiştir (el-Bakara 2/214; el-A'râf 7/176; ez-Zuhuruf 43/8). 3. İbret. Bazı geçmiş kavimlerin hayat hikâyelerinin ve âkibetlerinin anlatıldığı âyetlerde mesel bu anlamda kullanılmıştır (meselâ bk. ez-Zuhuruf 43/56, 59). 4. Vasıf, özellik. Pek çok âyetinde mesel bir şeyin vasıf ve özelliklerini ortaya koymaktadır. Takvâ sahiplerine vaad edilen cennetin meseli anlatılırken onun zemininden ırmakların aktığı, yemişlerinin ve gölgesinin sürekli olduğu dile getirilir (er-Ra'd 13/35; ayrıca bk. Muhammed 47/15). "Kötü mesel âhirete inanmayanlar içindir. En yüce meseller ise Allah'a aittir" (en-Nahl 16/60) meâlindeki âyetinde söz edilen meseller de "sıfat" mânasındadır (ayrıca bk. el-En'âm 6/122; er-Rûm 30/27; el-Feth 48/29).

Kur'an'daki mesellerin değişik şekillerde taksimi mümkündür. 1. Basit veya mürekkep temsil tarzında olanlar. Basit temsilde benzetme cihetlerinden sadece biri gözetilir. Âmanın cahile, gören kimsenin âlime, karanlıkların dalâlete, ışığın hidayete mesel olması birer basit temsildir (er-Ra'd 13/16; Fâtır 35/19). Mürekkep temsilde ise benzetme ciheti birden fazladır. Bir buğday tanesinin önce yedi başak, sonra da her başağın 100 tane vermesi, böylece 700 taneye ulaşması şeklindeki mesel (el-Bakara 2/261), ihlâsla yapılan infakın Allah nezdinde kat kat ecirle karşılık görmesinin meselidir. 2. Duyu organlarıyla veya akılla idrak edilenler. Hz. Âdem'in topraktan yaratılmasının Hz. İsa'nın babasız yaratılmasına (Âl-i İmrân 3/59), Allah korkusunun insandan kork-

ma duygusuna (en-Nisâ 4/77), örümceğin durumunun Allah'tan başkalarını dost edinenlerin haline (el-Ankebût 29/41), yağmurun yağmasıyla tabiatın canlanması üzerine çiftçilerin sevinmesi ve ardından yemyeşil bitkilerin kuruyup sararmasıyla çer çöp hale gelmesi olayının oyun, eğlence, süs, övünme ve daha çok mal ve evlât sahibi olma yarışı şeklindeki dünya hayatına benzetilmesi (el-Hadîd 57/20) bu tür mesellerdendir. 3. Gerçek olaylara veya tasavvur ve hayale dayananlar. Gösteriş olsun diye infakta bulunan bir kimse sert ve pürüzsüz bir kayanın üzerindeki ince toprak örtüsüne tohum eken, ancak sağanak halinde yağın yağmurun, toprağı içindeki tohumlarla birlikte sürükleyip sel sularına katması sonucu ürün alma ümidini yitiren bir çiftçiye benzetilmiş (el-Bakara 2/264), zaman zaman tabiatta görülen bu durum infakta gösteriş yapan kimsenin neticede hiçbir ecir elde edememesine mesel olmuştur (el-Bakara 2/265). Öte yandan cehennem ehlinin yiyeceğı olan zakkum ağacının çok acı ve kötü kokulu meyvesinin şeytanların başlarına benzetilmesi (es-Saffât 37/62-68; ed-Duhân 44/43-46; el-Vâkıa 56/51-56) ancak hayal edilerek kavranabilecek bir meseldir. 4. Açık veya gizli olanlar. Bunlardan birincisinde neyin neye benzetildiğı açıkça belirtilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de bu tür meseller pek çoktur (meselâ bk. el-Bakara 2/17-20, 261; er-Ra'd 13/17; el-Ankebût 29/41; el-Hucurât 49/12). Gizli, remizli ve imalı meseller ise bunlar lafızları itibarıyla değil taşıdıkları ince mânaları itibarıyla birer meseldir. Fakat neye mesel oldukları açıklanmamıştır. Bu tür meselleri ancak zihni melekeleri güçlü ve ilmi dirayete sahip olanlar idrak edebilir. "Rabbimizin izniyle güzel memleketin bitkisi güzel çıkar; kötü olandan ise faydasız bitkiden başka bir şey elde edilmez. İşte biz şükreden bir kavim için âyetleri böyle açıklıyoruz" meâlindeki âyet (el-A'râf 7/58) gizli mesele örnek olarak zikredilir. Burada hak sözü kabul ederek ondan faydalanan mümin toprağı verimli memleket, hakkı inkâr edenler de çorak toprağına benzetilmiştir (ayrıca bk. İbrâhîm 14/24-27; en-Nûr 24/35). Diğer taraftan lafzan olmasa da mânaları itibarıyla bazı atasözü ve deyimlere uygun düşen âyetlerde de gizli meseller bulunduğu ileri sürülmüştür. Meselâ, "Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür" meâlindeki âyetin (en-Nisâ 4/123), "Sen nasıl muamele edersen öyle muamele görürsün" (Ne ekersen onu biçersin) atasözünün; "Çünkü sen onları bırakırsan kullarını saptırır-

lar; yalnız ahlâksız, nankör insanlar doğurup yetiştirirler" meâlindeki âyetin (Nûh 71/27), "Yılan ancak yılan doğurur" atasözünün mânasına uygun düştüğü kabul edilmiştir (Taşkôprizâde, II, 539-540). Kur'an'daki bazı veciz ifadelerin İslâm tarihi boyunca edipler, hatipler, şairler tarafından kendi sözleri arasında çokça kullanılıp hale uygun misaller olarak serdedilmek suretiyle başlı başına birer mesel halini aldığı da görülmektedir. İslâm hukukçuları, lafzı ile ibadet edildiğı gerekçesiyle Kur'an'dan bu tür âyetlerin şiirde ve nesirde kullanılmasının câiz olup olmadığı hususunda ihtilâf etmişlerdir. Süyûtî bu kısma "irsâlî'l-mesel" denildiğini kaydederek bu hususta otuz kadar örnek zikretmiştir (el-İtkân, IV, 43-45).

Kur'an-ı Kerim'deki bazı mesellerin tek, bazılarının birden çok amacı olabilir. Bunların başlıcaları şunlardır: 1. Bilgi vermek, öğretmek. Cennetteki iri gözlü hûriler saklı incilere (el-Vâkıa 56/22-23), "vildan" denilen nedimler saçılmış incilere (el-İnsân 76/19) benzetilerek bunlar müminlere tanıtılmıştır. Burada öğretme maksadının yanında teşvik de vardır (ayrıca bk. el-A'râf 7/175-177; Hûd 11/24; er-Ra'd 13/17). 2. İkna. Bir fikrin veya bir gerçeğin muhataba kabul ettirilmesi için getirilen meseller bazan kesin birer delil olma özelliğini taşımakta, bazan muhataba mukayese yapma imkânını vermekte, bazan onun da düşünerek bir gerçeğe ulaşmasını sağlamaktadır. Özellikle tevhid inancının izahında kullanılan meseller böyledir. Meselâ Allah'ın insanları öldükten sonra tekrar diriltmeye gücü yettiğini inkâr edenlere, gerek insanların gerekse yerin ve göğün ilk defa yine Allah tarafından yaratılmış olduğu bir mesel olarak zikredilmiştir (en-Nahl 16/73-76; el-Enbiyâ 21/104; er-Rûm 30/28; Yâsîn 36/77-82; ayrıca bk. en-Nahl 16/71-72; ez-Zümer 39/29). 3. Özendirme veya caydırma. Bazı mesellerin iyi, güzel ve faydalı olan şeye özendirici; kötü, çirkin ve zararlı olandan caydırıcı ve uzaklaştırıcı özellikler taşıdığı görülmektedir. Meselâ kökü yerde sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç güzel sözün, gövdesi yerden sökülümüş ve o yüzden ayakta durma imkânı olmayan bir ağaç ise kötü sözün meseli olarak gösterilmiştir (İbrâhîm 14/24-26; ayrıca bk. en-Nahl 16/91-92; el-Ankebût 29/41-43). 4. Eğitim. Mesellerde insanın ümit, arzu, korku, endişe gibi duyguları dikkate alınarak eğitilmesi ve ruhen olgunlaştırılması amacı önemli bir yer tutar; onun kat kat sevap kazanma arzusu tahrik

edilip Allah rızası için infakta bulunması özendirilir. Meselâ müminin Allah yolunda infak ettiği şey ekilen bir buğday tanesine benzer. Bundan yedi başak çıkar ve her biri yüzer tane verir. İşte bunun gibi Allah dilediğı kuluna kat kat ecir ve mükâfat ihsan eder (el-Bakara 2/261-266; ayrıca bk. en-Nahl 16/112-113; el-Kehf 18/32-44; el-Fâtır 35/19-22; Yâsîn 36/13-30). 5. Medih veya zem, tazim veya tahkir. Hz. Peygamber'in ashâbı tavsif edilirken medih sadedinde onların Tevrat ve İncil'deki meselleri zikredilir (el-Feth 48/29). Tevrat'ı okuyan, fakat onunla amel etmeyen İsrâilîoğulları'nın durumu da sırtında ciltlerce kitap taşıyan merkebe benzetilir (el-Cum'a 62/5). Güzel bir sözün güzel bir ağaca teşbihinde tâzim (İbrâhîm 14/24-25), dünya hayatının geçici olduğuna dair getirilen mesellerde de tahkir gayesi gözetilmiştir (Yûnus 10/24; el-Kehf 18/45-46; el-Hadîd 57/20). 6. Tefekkür. Mesellerde muhatapların ilgili konu üzerinde düşünmeleri ve örneklerden gerekli dersleri almaları istenmiş, hatta çok yerde mesellerin amacından söz edilirken bu husus açıkça belirtilmiştir: "İşte biz bu temsilleri insanlar için getiriyoruz; fakat onları ancak bilenler düşünüp anlayabilir" (el-Ankebût 29/43). "... Bu misalleri insanlar düşünsünler diye veriyoruz" (el-Haşr 59/21; ayrıca bk. ez-Zümer 39/27). 7. Misal vermek. Mesel bazan bir konunun veya bir fikrin açıklanmasında misal olarak zikredilir ve yapılacak şerhlerin yerini tutar. Kâfirin nasıl bir kişi olduğu anlatılırken âmâ örnek olarak zikredilmiş, kâfirin yaptıkları da seraba benzetilmiştir (en-Nûr 24/39-40). 8. Edep ve hayâyı korumak. Kur'an-ı Kerim'de hayâ duygusunu korumak maksadıyla sarîh lafızlar yerine aynı mânanın anlaşılmasına elverişli başka lafızlar kullanılmış ve meseller getirilmiştir. Meselâ "yaklaşma" lafzıyla cinsel ilişki kastedilmiş, karı kocadan her birinin diğeri için birer "elbise" olduğu belirtilmiştir (el-Bakara 2/187). Kur'an mesellerinin büyük çoğunluğu başta tevhid olmak üzere itikadî meselelerle ilgilidir (meselâ bk. el-Bakara 2/17-20, 171; el-En'âm 6/39, 40, 122; el-A'râf 7/40, 57, 175-177; Yûnus 10/24; er-Ra'd 13/14, 17, 35; İbrâhîm 14/25, 26, 75, 112; el-Kehf 18/32-43; el-Hac 22/31, 73; en-Nûr 24/35; en-Neml 27/81-82; el-Ankebût 29/41; el-Haşr 59/15-21). Ancak amelî (meselâ bk. el-Bakara 2/261, 264-266, 275; Âl-i İmrân 3/116-117; İbrâhîm 14/18; en-Nûr 24/39-40) ve ahlâkî (meselâ bk. en-Nahl 16/92; el-İsrâ 17/24, 29; el-Hucurât 49/12) konular da da meseller mevcuttur.

Kur'an'da emsal konusuna Kur'an ilimleri ve tefsir usulüne dair eserlerde özel bölümlerin ayrılması ve mesellerin zikredildiği âyetlerin yorumu sırasında genel tefsirlerde oldukça geniş bilgiler verilmesi yanında müstakil eserler de telif edilmiş olup başlıcaları şunlardır: Hüseyin b. Fazl el-Beceli, *el-Emsâlü'l-kâmine fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (anlam bakımından atasözleriyle aralarında uygunluk bulunduğu farzedilen altmış bir gizli meseli ihtiva eden eser Ali Hüseyin el-Bevvâb'ın tahkiikiyle neşredilmiştir [Riyad 1412/1992]); Hakîm et-Tirmizî, *el-Emsâl mine'l-Kitâb ve's-Sünne* (eserin başlangıç kısmı emsâlü'l-Kur'an'a tahsis edilmiş olup Ali Muhammed el-Bicâvî [Kahire 1395/1975] ve Mustafa Abdülkâdir Atâ'nın [Beyrut 1409/1989] tahkiikiyle yayımlanmıştır); Mâverîdî, *Emsâlü'l-Kur'ân* (yazma nüshası Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi'nde bulunmaktadır [Ulucami, nr. 1268]); İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Emsâl fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (kırk üç açık, on bir gizli mesele yer aldığı eser Saîd Muhammed Nemr el-Hatîb [Beyrut 1403/1983] ve Mûsâ Benâî Ulvân el-Alîlî'nin [Bağdad 1987] tahkiikiyle neşredilmiştir); Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâîl er-Rûmî, *Risâle fi tefsîri'l-âyeti'l-müte'allika bi'l-emsâl* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 272); Muhammed Re'fet Saîd, *Delâlatü'l-emsâl fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kahire 1988); Abdurrahman Hasan Habenke el-Meydânî, *Emsâlü'l-Kur'ân ve şüverûn min edebihi'r-refî'* (Dimaşk 1992); Muhammed Câbir Feyyâz, *el-Emsâl fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Bağdad 1988); Muhammed Hüseyin Ali es-Sagîr, *es-Sûretü'l-fenniyye fi'l-meseli'l-Kur'âni* (Beyrut 1992); Muhammed Bekir İsmâîl, *el-Emsâlü'l-Kur'âniyye* (Kahire 1986); Ebû'l-Vefâ Muhammed Dervîş, *Min Emsâli'l-Kur'ân* (Belbîs 1408/1988); Muhammed Abdürrahîm, *el-Emsâl fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Beyrut 1423/2003). Kaynaklarda ayrıca Niftaveyh'in *Emsâlü'l-Kur'ân*, İbnü'l-Cüneyd'in *Kitâbü'l-Emsâl* (*Emsâlü'l-Kur'ân*), Ebû Muhammed Hasan b. Abdullah el-Kudâî'nin *el-Emsâlü'l-kâmine fi'l-Kur'ân*, Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî'nin *Emsâlü'l-Kur'ân* adlı kitaplarından söz edilmektedir. Abdülmecîd el-Beyânûnî'nin *Ḍarbü'l-emsâl fi'l-Kur'ân: Ehdâfuhü't-terbeviyye ve âşâruh* adlı eseri Kur'an mesellerini değişik biçimde ele alan yeni bir çalışmadır (Beyrut 1411/1991). Ali Asgar Hikmet'in *Emsâl-i Kur'ân: Faşî ez Târîh-i Kur'ân-ı Kerîm* (Tahran 1333 hş./1954) ve İsmâîl İsmâîlî'nin *Tefsîr-i Em-*

gâl-i Kur'ân (Tahran 1368 hş./1989) adlı kitapları bu alandaki Farsça eserlerden bazılarıdır. Mansûr b. Avn el-Abdelî Üm-mülkurâ Üniversitesi'nde (1974), Hasan Keskin de Marmara Üniversitesi'nde konuyla ilgili (bk. bibl.) birer yüksek lisans tezi hazırlamış olup bunlardan Abdelî'nin çalışması *el-Emsâl fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* adıyla neşredilmiştir (Cidde 1985). Yusuf Yurt Selçuk Üniversitesi'nde *Kur'ân Meselleri* (1991) adıyla bir yüksek lisans tezi yapmış, Veli Ulutürk de *Kur'an'da Temsilî Anlatım: Emsâlü'l-Kur'an* adlı bir kitap yazmıştır (İstanbul 1995).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgîb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "mşl" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "mşl" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1340; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "mşl" md.; Hüseyin b. Fazl, *el-Emsâlü'l-kâmine fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (nşr. Ali Hüseyin el-Bevvâb), Riyad 1412/1992, s. 8-11; Hakîm et-Tirmizî, *el-Emsâl mine'l-Kitâb ve's-Sünne* (nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1409/1989, s. 13-29; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 238; Seâlibî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* (nşr. Muhammed el-Mısırlî), Kahire 1404/1984, s. 245; Ebû Şâme el-Makdisî, *el-Mürşidü'l-vecîz* (nşr. Tayyar Altıkulaç), Beyrut 1395/1975, s. 107, 137; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Emsâl fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (nşr. Saîd M. Nemr el-Hatîb), Beyrut 1403/1983, s. 60-73, ayrıca bk. neşreden giriş, s. 23-24; Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 486-495; Süyûtî, *el-İtkân* (Ebû'l-Fazl), IV, 38-45; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sâ'ade*, II, 539-540; *Keşfü'z-zunûn*, I, 168; II, 1086; Ali Asgar Hikmet, *Emsâl-i Kur'ân*, Tahran 1333 hş., s. 140-335; M. İbrâhîm el-Ceyûşî, *Dirâsât Kur'âniyye*, Kahire 1399/1979, s. 112-115; Mennâ el-Kattân, *Mebâhiş fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, Riyad 1401/1981, s. 281-289; Kays Âl-i Kays, *el-İrânîyyûn*, III, 197; Hasan Keskin, *Emsâlü'l-Kur'ân* (yüksek lisans tezi, 1986), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 8; Ebû'l-Vefâ M. Dervîş, *Min Emsâli'l-Kur'ân*, Belbîs 1408/1988, s. 5-8; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, Ankara 1989, s. 174-177; Abdülmecîd el-Beyânûnî, *Ḍarbü'l-emsâl fi'l-Kur'ân: Ehdâfuhü't-terbeviyye ve âşâruh*, Beyrut 1411/1991, s. 13-57; Abdurrahman Hasan Habenke el-Meydânî, *Emsâlü'l-Kur'ân ve şüverûn min edebihi'r-refî'*, Dimaşk 1412/1992, s. 45-116; Mustafa Cevâd, "el-Meseli'l-Kur'âni'l-Kerîm", *MMİr.*, VII (1960), s. 3-28; Ahmet Bulut, "Emsâlü'l-Kur'ân", *İslâmî Edebiyat*, sy. 11, İstanbul 1991, s. 14-16; Veli Ulutürk, "Kur'an-ı Kerîm'de Meseller (Emsâlü'l-Kur'ân)", *EAÜİFD*, sy. 11 (1993), s. 74-110; R. Sellheim, "Mathal", *EJ²* (ing.), VI, 821.

BEDRETTİN ÇETİNER

el-MESELÜ's-SÂİR

(المثل السائر)

Ziyâeddin İbnü'l-Esîr'in

(ö. 637/1239),

şöhretini kendisine borçlu olduğu belâgata dair en büyük eseri

(bk. İBNÜ'L-ESİR, Ziyâeddin).

MESH

(المسح)

Abdest ve teyemmümde bazı organlar, mest, sargı vb. üzerinde yapılan hükmi temizlik.

Sözlükte "bir şey üzerinde eli gezdirmek, elle silmek ve sıvazlamak" anlamına gelen **mesh** kelimesi fıkıh literatüründe abdestte baş, boyun ve kulaklarla mest veya sargı üzerinde ıslak elle, teyemmümde ise yüz ve kollar üzerinde toprağa sürülmüş elle sıvazlamak şeklinde yapılan hükmi temizliği ifade eder. Abdest alırken baş, boyun ve kulakların meshedilmesi abdestin aslî hükmü olup mest ya da sargı üzerine yapılan mesh ise yıkama yerine geçen (bedel, halef) bir işlem niteliğindedir. Mesh aynı zamanda "kirli bir nesnenin silinerek temizlenmesi" mânâsında maddî temizlik yollarından birini ifade eder (bk. NECÂSET). Kur'an-ı Kerîm'de mesh bir âyette sözlük (Sâd 38/33), iki âyette ise (en-Nisâ 4/43; el-Mâide 5/6) terim anlamında kullanılmıştır. Hadislerde de mesh kelimesinin ve türevlerinin hem sözlük hem terim mânâsında geçtiği görülmektedir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "msh" md.).

Baş meshetmek abdestin farzlarından biridir (el-Mâide 5/6). Hz. Peygamber'den nakledilen farklı uygulamalar sebebiyle abdest sırasında başa meshin nasıl yapılacağı ve başın ne kadarının meshedileceği konusunda fakihler arasında görüş ayrılığı vardır. Hanefîler'e göre abdest esnasında başın dörtte birinin meshedilmesi gerekli iken İmâm Şâfiî elin başa değmiş olmasını yeterli görür. Bununla birlikte her iki mezhebe göre de başın tamamının meshedilmesi sünnettir. Mâlikîler'e ve Hanbelîler'e göre ise abdest sırasında başın tamamının meshedilmesi gerekir. Ahmed b. Hanbel'den nakledilen bir diğer görüşe göre başın bir kısmının meshedilmesi yeterlidir.

Meshin yapılış şekli hakkında da farklı görüşler bulunmaktadır. Hanefîler'in uygulamasına göre parmak uçları birleştirilir, başparmak ve işaret parmağı yukarı kaldırılarak karşılıklı üçer parmakla başın ön tarafından enseye kadar meshedilir. Başa değiştirilmeyen işaret parmaklarıyla kulağın iç kısmı, başparmaklarla dış kısmı, her iki elin arkasıyla boyun meshedilir. Hanbelîler ise işaret parmaklarını uç uca getirip başparmakları şakaklar üzerine koyarak elleri bu şekilde enseye kadar götürürler, enseden de ilk başlanan